

Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο

Τόμ. 1, Αρ. 1 (2005)

Τεύχος 1

παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο
διεθνής περιοδική έκδοση παιδαγωγικών προβληματισμών

Τεύχος 1, Οκτ 2005

Ο Κόσμος πάνω στο Χαρτί

Ελένη Σκούρτου

doi: [10.12681/revmata.30930](https://doi.org/10.12681/revmata.30930)

Copyright © 2022, Ελένη Σκούρτου

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-sa4##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-sa4/#).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σκούρτου Ε. (2022). Ο Κόσμος πάνω στο Χαρτί. *Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο*, 1(1), 92–94.
<https://doi.org/10.12681/revmata.30930>

Ο Κόσμος πάνω στο Χαρτί.

Ελένη Σκούρτου *

Πανεπιστήμιο Αιγαίου
skourtou@rhodes.aegean.gr

Olson, David, R. (2003): Ο Κόσμος πάνω στο Χαρτί. Οι Εννοιιακές και Νοητικές Επιπτώσεις της Γραφής και της Ανάγνωσης.

Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης (επιμλ.: Τζ. Βαρνάβα-Σκούρα, μετφρ.: Ι. Φ. Βλαχόπουλος, Σελ.: 335)

Τίτλος πρωτότυπου:

Olson, David, R. (1994): The World on Paper – The Conceptual and Cognitive Implications of Writing and Reading.

Cambridge: Cambridge University Press

Το βιβλίο που παρουσιάζουμε εδώ αποτελεί έναν κρίκο στην αλυσίδα κλασικών έργων σχετικά με την ανάπτυξη της γραφής και της επιπτώσεις της. Ανήκει στην ίδια παράδοση στην οποία ανήκουν τα κείμενα του Goody (βλ. π.χ. Goody & Watt: *The Consequences of Literacy*, Goody: *Η Γραφή και η Οργάνωση της Κοινωνίας*), του Ong (*Προφορικότητα και Εγγραμματοσύνη*), αλλά αναφέρεται επίσης στην εκτεταμένη κριτική που έχουν υποστεί αυτά τα έργα (βλ. π.χ. Thomas, R.: *Ο Προφορικός και ο Γραπτός Λόγος στην Αρχαία Ελλάδα*).

Και ενώ τόσο ο Goody όσο και ο Ong επικεντρώνονται στις αλλαγές που επέφερε η γραφή, αλλά και η τεχνολογία πολλαπλασιασμού των εγγράφων (τυπογραφία), στον τρόπο οργάνωσης και μετάδοσης γνώσης, αλλά και στην οργάνωση της ίδιας της κοινωνίας, ο Olson αντιστρέφει, κατά κάποιον τρόπο, τη θεώρησή του, επικεντρώνοντας στις αλλαγές που επιφέρει όχι τόσο η γραφή αλλά η ανάγνωσή της.

Πιο συγκεκριμένα, ο Olson θεωρεί ότι η αντίληψη που έχουμε για τον κόσμο (αλλά και για τον εαυτό μας) βασίζεται εν πολλοίς στην «επινόηση ενός κόσμου βαλμένου πάνω στο χαρτί» (σ. 295). Το ερώτημα που θέτει είναι το πώς διαβάζεται αυτός ο κόσμος που έχει εγγραφεί «στο χαρτί». Αντί λοιπόν να εστιάσει, όπως οι θεωρητικοί που αναφέρουμε πιο πάνω και στους οποίους βασίζεται, σε μία ιστορία της γραφής, αναπτύσσει μία ιστορία της ανάγνωσης και μία ερμηνεία των χρονικά/ κοινωνικά προσδιορισμένων τρόπων ανάγνωσης, στο πλαίσιο του δυτικού πολιτισμού της εγγραμματοσύνης. Ως προς τη χρονικό προσδιορισμό, τα παραδείγματα του είναι επί το πλείστον τοποθετημένα στον ευρωπαϊκό ύστερο Μεσαίωνα, στη Μεταρρύθμιση και ειδικά στον 17^ο αιώνα, ως τον αιώνα όπου τίθενται οι βάσεις της «νεωτερικής επιστημονικής σκέψης». Ως

* Η Ε. Σκούρτου είναι Επικ. Καθηγήτρια στο ΠΤΔΕ του Παν. Αιγαίου και διδάσκει Θεωρία της Διγλωσσίας και της Δίγλωσσης Εκπαίδευσης.

προς τα κείμενα, τα παραδείγματά του είναι από τη μια, η ανάγνωση της Αγίας Γραφής και των λοιπών εκκλησιαστικών κειμένων και, από την άλλη, η ανάγνωση του «βιβλίου της φύσης».

Με κίνδυνο να σχηματοποιούμε τη θεωρία του Olson, η ενασχόληση με τα πιο πάνω κείμενα παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για ένα κείμενο (την Αγία Γραφή ή τη Φύση) και πολλαπλές αναγνώσεις ή πολλαπλούς αναγνώστες. Ο θεσμός που διαχειρίζεται τις εκκλησιαστικές γραφές (εκκλησία) ελέγχει την πρόσβαση σ' αυτά και επιτρέπει την προσέγγισή τους μόνο μέσω εξουσιοδοτημένου αναγνώστη / ερμηνευτή / ιεροκήρυκα. Μη εξουσιοδοτημένη ανάγνωση μπορεί να οδηγήσει σε λάθος ερμηνεία και κατ' επέκταση σε αιρέσεις. Αυτές οι τελευταίες είναι το αποτέλεσμα ακριβώς «λαθεμένων» ή καλύτερα απαγορευμένων αναγνώσεων. Βέβαια, το κίνημα του Λούθηρου με το να εξαπλωθεί, κατάφερε από αίρεση να γίνει ο κανόνας, δηλαδή ένας θεσμός που ανέπτυξε δικούς τους τρόπους ανάγνωσης της Αγίας Γραφής. Ο ένας εξουσιοδοτημένος αναγνώστης καταργείται και αντικαθίσταται με τον οποιαδήποτε εγγράμματο πιστό, ο οποίος είναι ελεύθερος να διαβάσει απ' ευθείας τις Γραφές και να ανακαλύψει το νόημα που είναι «κρυμμένο» σ' αυτές και ανταποκρίνεται με τον καλύτερο τρόπο στην πρόθεση του συγγραφέα. Προσωπικές ερμηνείες, απόψεις, δοξασίες κλπ. είναι αχρείαστες και επιβάλλεται να αφεθούν εκτός αναγνωστικής πράξης. Η ανάγνωση καθίσταται μια διαδικασία που εκτελείται από τα αισθητήρια όργανα (το μάτι) και μόνο. Ο Olson αναφέρεται σε «αλγοριθμική» ανάγνωση για να αναδείξει την προσπάθεια ανάπτυξης ενός τυποποιημένου τρόπου ανάγνωσης. Αυτό που φαντάζει περιοριστικό δρα απελευθερωτικά, γιατί καταργεί τους μεσάζοντες και εμπιστεύεται ένα δυναμικό αναγνώστη. Το ζητούμενο είναι ένα και μοναδικό: να εντοπιστεί στο κείμενο το ένα κρυμμένο νόημα και να αναδυθεί. Να γίνει φανερή «η προσλεκτική δύναμη» του κειμένου, όπως ονομάζει ο Olson την πρόθεση του συγγραφέα να «πει κάτι» στον αναγνώστη.

Αυτή η προσέγγιση στην ανάγνωση των εκκλησιαστικών κειμένων προσαρμόζεται, κατά κάποιον τρόπο, στην ανάγνωση του «βιβλίου της φύσης». Η ανάγνωση του βιβλίου της φύσης αποσκοπεί στην όσο το δυνατόν ακριβέστερη περιγραφή των στοιχείων της ως φυσικά δεδομένα και όχι ως ερμηνεία κάποιας θείκης θέλησης. Ζητούμενο είναι η κυριολεξία και όχι η μεταφορά. Ο Olson αναφέρεται εκτενώς στην κεντρική θέση της μεταφοράς στην οργανωμένη προφορικότητα, όπου δεν υπάρχουν ξεκάθαρα όρια ανάμεσα στη μεταφορά και κυριολεξία. Σε αντίθεση, η εγγράμματη παράδοση, ήδη στα κλασικά κείμενα της αρχαιότητας, επιδιώκει να θέσει όρια ανάμεσα στις δύο και να αναδείξει την κυριολεξία ως ζητούμενο και τη μεταφορά ως αδυναμία. Οι αναφορές του Olson ως προς αυτό είναι στον Αριστοτέλη και στον τρόπο που αυτός «διαβάζει» τη φύση.

Από την ανάγνωση του βιβλίου της φύσης, το αμέσως επόμενο βήμα είναι η αναπαράστασή της πάνω στο χαρτί και η δύναμη που αποκτούν αυτές οι αναπαράστασεις (βλ. χάρτες, διαγράμματα, εικόνες, κείμενα) και πώς αυτή η διαδικασία επηρεάζει τη σκέψη και τη διαμόρφωση του «εγγράμματος του νου». Ο συγγραφέας εντάσσει τις πολιτισμικές και εννοιολογικές αλλαγές που καταγράφονται στην ιστορία της ανάπτυξης του γραπτού λόγου σε μία «θεωρία της ανάγνωσης».

Το βιβλίο αποτελείται από δώδεκα κεφάλαια. Στο τελευταίο κεφάλαιο ο συγγραφέας αναπτύσσει οκτώ αρχές, πάνω στις οποίες στηρίζει τη θεωρία του και τις οποίες παραδίδει και ως περαιτέρω δυναμικές ερευνητικές κατευθύνσεις. Οι αρχές αυτές αρχίζουν από αυτό που καταγράφει η γραφή (δεδομένων των πολιτισμικών δεσμεύσεων του κάθε συστήματος γραφής ξεχωριστά), αναδεικνύουν αυτό που δεν μπορεί να αποδοθεί μέσω γραφής (που χάνεται δηλαδή στην καταγραφή) και αναδεικνύουν τέλος αυτό που ο Olson ονομάζει «προσελεκτική δύναμη» του

κειμένου, δηλαδή την πρόθεση του συγγραφέα ενός κειμένου να πει κάτι με ένα συγκεκριμένο τρόπο, ώστε να είναι δυνατό να προσληφθεί με τον ίδιο τρόπο από τον αναγνώστη. Από αυτή την άποψη, ο Olson αναπτύσσει το ζήτημα της ανάγνωσης ως ζήτημα ερμηνείας.

Η επιμέλεια της ελληνικής έκδοσης έγινε από τη Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα και η μετάφραση από τον Ι. Φ. Βλαχόπουλο. Πρόκειται για ιδιαίτερα προσεγμένη δουλειά που καθιστά το πυκνό αυτό κείμενο αναγνώσιμο από την ελληνική επιστημονική κοινότητα. Μία παράθεση των όρων στο αγγλικό πρωτότυπο στο τέλος του βιβλίου θα βοηθούσε πολύ στο ζήτημα της μεταφοράς / προσαρμογής της ορολογίας στην Ελληνική. Τέλος, περισσότερη προσοχή στη χρήση των σημείων στίξης (κόμματα) θα βοηθούσε επιπλέον στην ανάγνωση.